

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MASAL JANRIDAGI ASARNI O‘TISHNING SAMARALI USULLARI

Jo‘rayeva Oliy Usmonovna

Buxoro shahar 35- maktab o‘qituvchisi

BuxDUPI magistranti

Anotatsiya: Ushbu maqolada 3- sinf ona tili va o‘qish savodxonligida keltirilgan masallarni o‘quvchilarga samarali va tushunarli qilib o‘tish usullari keltirilgan. Bu o‘qituvchilar uchun metodik qo‘llanma bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: Masal, majoziy, usullar, allegoriya, kompozitsiya, mozaika.

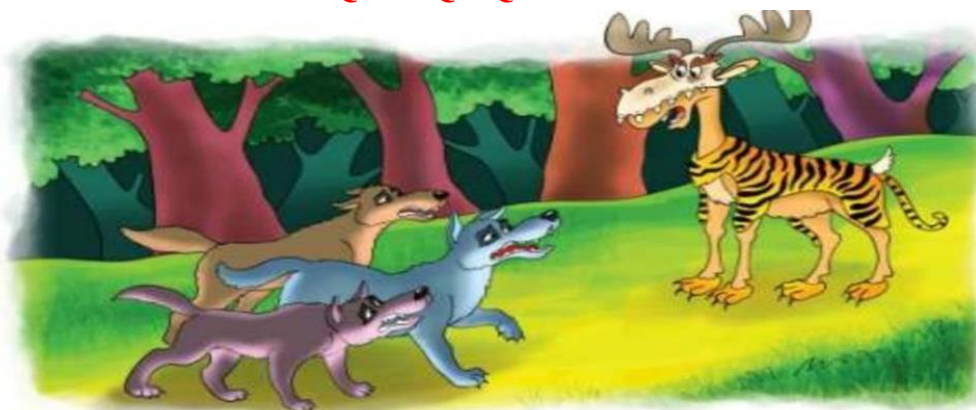
Boshlang‘ich sinf darsliklarida masal janriga kam o‘rin berilgan. Holbuki, masaldagi qissadan hissa o‘quvchi matndagi e‘tibordan chetda qoldirgan, yuzaki o‘qib o‘tib ketgan, yaxshi anglashga harakat qilmagan o‘rinni, bo‘shliqni to‘ldiradi. Masalning ixchamligi, tilining soddaligi va ixcham, lo‘ndaligi, o‘tkirliigi va xalqchilligi bola hissiyotiga qattiq ta‘sir qiladi. Masal qahramonlarining hatti harakatlari, fe‘l-atvorlari, nutqiy o‘ziga xosliklari o‘quvchilar diqqatini o‘ziga jalb qiladi.

Boshlang‘ich sinf 3- sinf “Ona tili va o‘qish savodxonligi” yangi darsligining

“O‘zbekistonning o‘ziga xos tabiati” bo‘limi , 3- mavzusi 33- betida Shukrullo Abdullayevning “Qo‘rqoq bug‘u” masali keltirilgan. Bu masal nasriy usulda yozilgan bo‘lib, yozuvchi bug‘ular va bo‘rilarni masal qahramonlari qilib olgan. Bu masaldagi majoziy qahramonlar aslida jamiyatimiz a‘zolaridir. Bug‘ular niqob kiyish orqali bo‘rilarni qo‘rqitib qo‘yib o‘zlarini himoya qilishmoqchi bo‘lishdi lekin afsuski bu hiylalari ish bermay o‘zlari qo‘lga tushib qolishdi .

Masalda qissadan hissa shuki birov niqob kiyishi bilan o‘zgarib qolmaydi, botir bo‘lib qolmaydi. Jasurlik insonning yuragida, qalbida bo‘ladi. Bu masal oraqali o‘quvchilarga birovga taqlid qilib o‘zini jasur ko‘rsatib bo‘lmasligini, tashqi ko‘rinishni o‘zgartirgan bilan inson jasur bo‘lmasligini, yoki qo‘lidan kelmaydigan ishga chiranmaslik xususiyatlarini o‘rgatish mumkin.

QO‘RQOQ BUG‘U

Boshlang'ich sinflarda masal o'tishda quyidagi bosqichlarda bo'lish mumkin:

- masal mazmunini aniq idrok etish;

- masal kompozitsiyasini, qatnashuvchilarning xarakteriga mos xususiyatlarni, hatti-harakatlarining sabablarini ochish;

- allegoriyani, majozilikni aniqlash;

- masal xulosasini, qissadan hissani tahlil qilish.

Ana shu izchillik va ketma-ketlik inobatga olinsa, masal o'qish darsi quyidagicha tashkil qilinadi:

1. Tayyorgarlik ishlari:

a) masal muallifi haqida o'qituvchi hikoyasi;

b) o'qilgan masal mazmuni bilan bog'liq suhbat;

s) o'qilgan masalda qatnashuvchi timsollarga xos xususiyatlar to'g'risida suhbat.

2. Masalni o'qituvchi o'qishi (magnitofon eshitish yoki film ko'rsatish ham mumkin).

3. Masal matni ustida ishlash:

a) masalning tuzilishi va kompozitsiyasini aniqlash (o'qish, reja tuzish va hokazo);

b) qatnashuvchilarning xatti-harakati, fe'l-atvori, xarakteriga xos xususiyatlarni tushuntirish (tanlab o'qish, so'z bilan va grafik tasvirlash, savollarga javob berish);

s) masalning aniq mazmunidan kelib chiqib, undagi asosiy fikrni belgilash;

d) krossvordlar, ta'limiy o'yinlar, topishmoqlardan foydalanib, masal mazmuni va g'oyasini o'zlashtirish.

4. Allegoriyani ochish.

5. Axloqiy xulosa aks ettirilgan qismni tahlil etish.

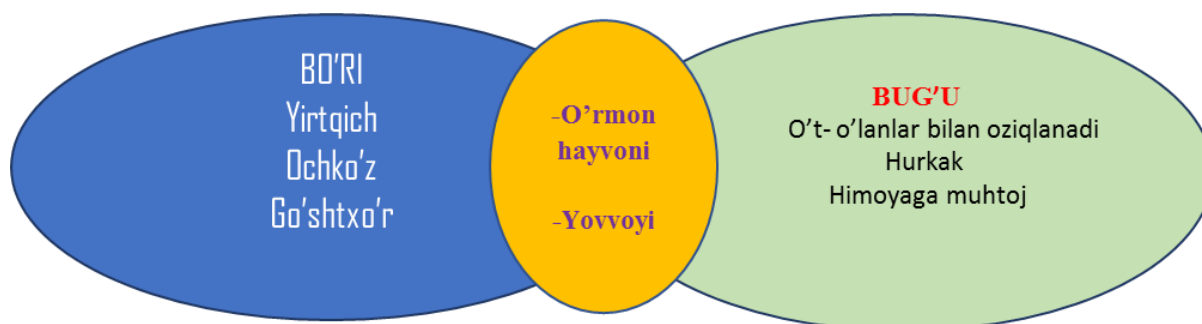
6. Hayotda uchragan shunga o'xshash hodisaga taqqoslash.

Bundan tashqari yana masallarni quyidagi usullar orqali bolalarga aniq, tez va tushunarli qilib o'tish mumkin. Masalan: "Nega" o'yini orqali o'quvchilarning masalni mazmunini qay darajada o'zlashtirganliklarini nazorat qilgan holda ularning fikrlash qobiliyatlari o'stiriladi. Shu o'yin oxirida savollarga yechim topiladi va qissadan hissa chiqarishga o'quvchilar o'rganib oladilar. Albatta bu ishlar o'qituvchi boshqaruvida amalga oshiriladi.

Yoki klaster usuli orqali bug‘u va bo‘rilarning xususiyatlarini tarmoqlab hayvonlarga xos bo‘lgan xarakterlarni tushunib olishlariga o‘rgatiladi. Masalan: Bo‘rilar- ochko‘z, yirtqich, tishlari o‘tkir, yovvoyi ,o‘rmon hayvoni, go‘shxo‘r bo‘lsa, Bug‘ular – ular ham yovvoyi,o‘rmon hayvoni, o‘t o‘lanlar bilan oziqlanadi,hurkak,yirtqichlarga yem bo‘ladi, himoyaga muhtoj.

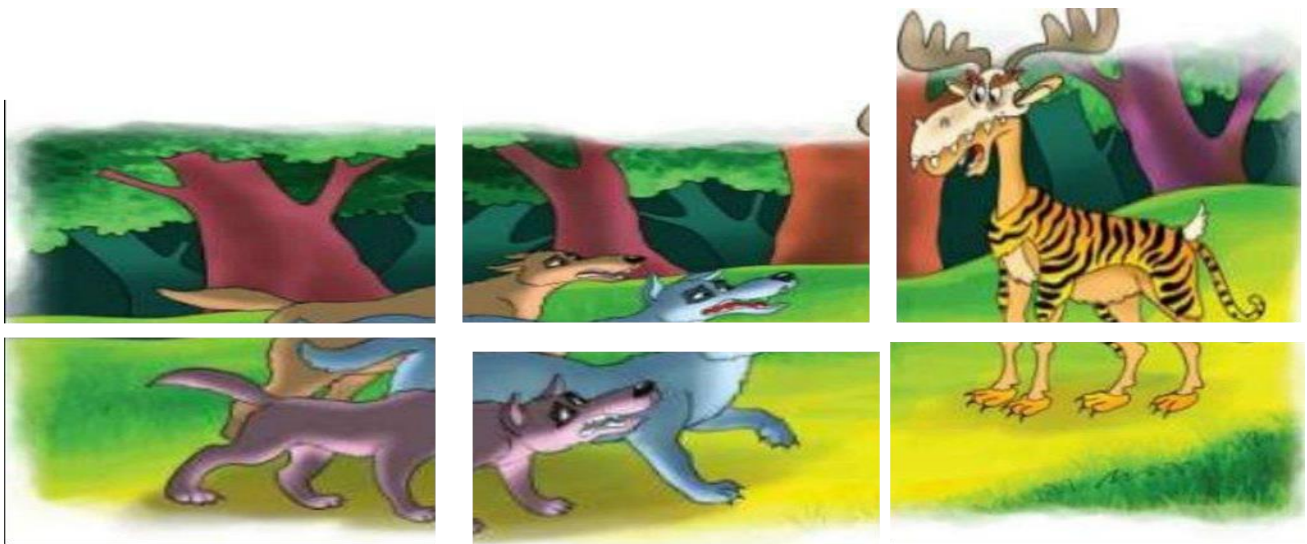
Yana bir usullardan biri Venn diagrammasi bunda bo‘rilar va bug‘ular xususiyati ikki bo‘lakka yozilsa, ikkalasiga xos bo‘lgan xususiyatlar kesishgan joyida yozib tahlil qilinadi.Bu yerda tabiiy fanlar bilan itegratsiyalashgan o‘rmonda o‘t- o‘lanlar o‘sadi,o‘t o‘lanlar bilan bug‘ular va o‘txor hayvonlar oziqlanadi, yirtqich, go‘shxo‘r hayvonlar bo‘lmish bo‘rilar esa bug‘ular va o‘txo‘r hayvonlar bilan oziqlanadi. Natijada ozuqa zanjiri hosil bo‘layotgani o‘quvchilarga aytiladi.

Masal matnini rollarga bo‘lib o‘qish” usuli orqali ham o‘quvchilarga bajartirib esda qolarli tarzda o‘tish mumkin,Chunki bolalarda o‘qib esda qolishdan ko‘ra ko‘z orqali ko‘rganlari ko‘proq yodda qolarli bo‘ladi.

Yana masalni tushuntirishning kreativ usullaridan biri yangicha usul “MOZAIKA” usuli hisoblanadi.Bunda masalga ishlangan rasm berilgan bo‘lsa rasmni chiqarib bir necha bo‘laklarga qirqiladi. Orqasiga esa masal mazmunini ochib beruvchi savollar yoziladi va tarqatma usulida tarqatiladi. O‘quvchilar savollarga javob beradilar.Javobi topilgan savolning qirqilgn bo‘laklari doskada birlashtirilib yopishtiriladi. Natijada doskada masalga ishlangan surat hosil bo‘ladi.

“MOZAIKA”

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Umarova M., Xamroqulova X, Tojiboyeva R O‘qish kitobi. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 3-sinfi uchun darslik. “O‘qituvchi” nashriyot matbaa ijodiy uyi. 2019
2. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldoshova Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. –Toshkent, Noshir nashriyoti, 2009.
3. Avliyoqulova N.X, Musayeva N. Pedagogik texnologiyalar. Toshkent 2008
4. Adizova, Nodira Bakhtiyorovna. "The role of ethnotoponym in the toponym of bukhara district." *Theoretical & Applied Science* 1 (2020): 414-416.
5. Adizova, Nodira Bakhtiyorovna. "Linguistic-etymological classification of the bukhara district." *Scientific Bulletin of Namangan State University* 2.3 (2020): 291-296.
6. Adizova, Nodira Bakhtiyorovna. "The basis of researching the microtoponymy of Bukhara region." *Scientific reports of Bukhara State University* 1.5 (2018): 92-95.
7. Adizova, Nodira. "Nominal description of the bukhara." *Web of Scientist: International Scientific Research Journal* 2.11 (2021): 330-335.
8. Nigora, Adizova, and Adizova Nodira. "Alisher Navoiyning tibbiy qarashlari." *Conferences*. 2021.
9. Bakhtiyorovna, Adizova Nigora, and Adizova Nodira Bakhtiyorovna. "The role of the fun genre in children's spiritual development." *Middle European Scientific Bulletin* 4 (2020): 38-40.